

İZLERİN ÖTESİNDE

Pulmoner Fibrozis'in Gölgesinde İki Yaşam

Boehringer
Ingelheim

*Life
forward*

İZLERİN ÖTESİNDE

**Pulmoner Fibrozis'in Gölgesinde
İki Yaşam**

BERKER NOYAN

Türkçe'ye çeviren
Deniz Weber

CERES | ANI

CERES YAYINLARI 468

Anı 1

İZLERİN ÖTESİNDE
BERKER NOYAN

Bu kitabın tüm yayın hakları Türkiye’de Ceres Yayınları’na aittir. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Ceres Yayınları

İMTİYAZ SAHİBİ : Ayşe Tuğba Dedeoğlu
GENEL YAYIN YÖNETMENİ : Hakan Demir
YAYIN KOORDİNATÖRÜ : Berker Noyan
ÇEVİRMEN : Deniz Weber
ÇEVİRİ EDITÖRÜ : Banu Savaş Erdoğan
KAPAK TASARIM : Sheilvy Salazar
ve İLLÜSTRASYON
KİTAP TASARIM : Kerem Keskin

1. BASIM, Eylül 2026

BASKI VE CİLT

UZUNİST DİJİTAL MATBAA A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 1584 Sk. No: 21
Esenyurt-İstanbul
Tel: (0212)945 48 42
Matbaa Sertifika No: 68922

CERES EĞİTİM VE YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ.

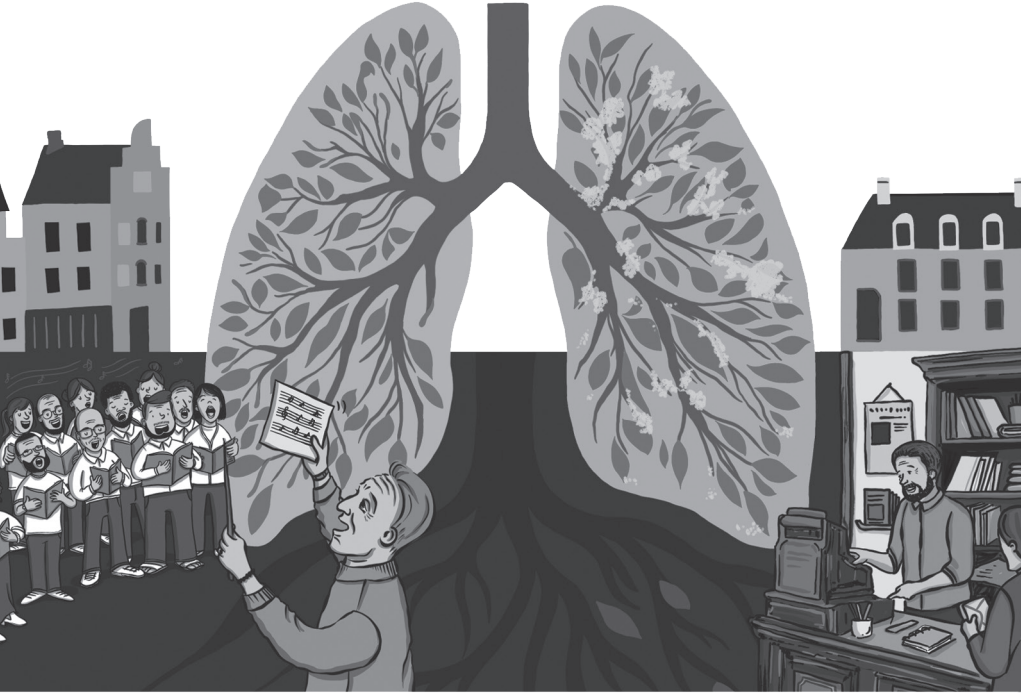
Fahrettin Kerim Gökay Cad. Emin Sağlam Apt.
No:227 K:7 D:15 Göztepe, Kadıköy / İstanbul
Tel: 0216.566 15 51
www.ceresyayinlari.com
iletisim@ceresyayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 40075

ISBN: 978-625-8847-09-3

İZLERİN ÖTESİNDE

Pulmoner Fibrozis'in Gölgesinde İki Yaşam

Boehringer
Ingelheim

Life forward

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Beklenmedik Dönemeç	7
 Birinci Bölüm: Edip	11
Şarkı Söylemeyi Öğrenen Mühendis	11
Aileden Gelen Miras.....	17
Adının Konduğu Gün.....	21
Günlük Yeni Bir Rutin	27
Pozitif Kalmanın Bedeli	31
2026.....	35
 İkinci Bölüm: Hasan	37
Konya'daki Kırtasiye Dükkânı	37
Yeni Bir Tetkik	45
Sessiz Geçen Yıllar	49
Merdivenler.....	53
Dükkânın Kepengini İndirme Vakti.....	57
Günde On Saat Oksijen.....	61
2026-Hasan'ın Aziz Hatırasına	63

Üçüncü Bölüm: İzlerin Ötesinde	67
İzlerin Ötesinde Yaşamak	67

Edip ve Hasan'dan Okuyucuya.....	71
Edip'in Mektubu	71
Hasan'ın Mektubu	72
Teşekkür	75

GİRİŞ

BEKLENMEDİK DÖNEMEÇ

Bunun sıradan bir kontrol olması gerekiyordu.

Kontrol daha önce bir kez ertelenmişti. İstenirse yine ertelenebilirdi. O hafta tamamlanması gereken işler, yetişmesi gereken planlar vardı. Çalışmak vardı. Daha acil görünen başka meseleler öne çıkıyordu. Çoğu insan böyle bir kontrole yalnızca işini halledip hayatına kaldığı yerden devam etmek için gider.

Sonra konuşmanın yönü değişir. Çok dramatik olmaz. Bir şeylerin yolunda gitmediğini hissedecek kadar.

Daha önce hiç duymadığınız bir hastalığın adı geçer. Doktor bunun ne anlama geldiğini anlatmaya başlar. Ama o anda söylenenler zihninizde tam olarak yerini bulmaz. Muayene bittiğinde artık bazı şeyleri biliyorsunuzdur, ancak net değildir.

Hayat akmaya devam eder. Olan biteni kavramayı güçleştiren de budur.

Dışarıda hiçbir şey az önce yaşananları ele vermez. Aynı mesajlar gelmeye devam eder. Aynı beklentiler sürer. Öncesiyle sonrası arasında durup soluklanabileceğiniz bir boşluk, belirgin bir eşik yoktur.

Yine de...

Bir şey değişmiştir.

Bu değişiklik çoğu zaman hemen fark edilmez. Asıl etkisini, yanıtlaması giderek zorlaşan sorularla gösterir.

Tam olarak ne söylendi?

Ne kadar ciddi?

Ailene ne anlatacaksın?

Siz henüz söylenenleri kavrayamamışken bunu başkasına anlatmanın kolay bir yolu yoktur.

Bu yüzden insanların çoğu aynı şeyi yapar.

Devam eder.

Eve gider. Tanıyı araştırır. Hâlâ yapılması gereken onca işin arasında, yaşananlara bir anlam vermeye çalışır.

Zaman geçtikçe tablo da yavaş yavaş netleşir. Bu bir son değildir. Zaten son da olamaz.

Bu, beklenmedik bir dönemeçtir. Sanki gitmeyi planladığınız çıkışı kaçırmışsınız gibi.

Yol bitmez. Yol devam eder. Ama artık üzerinde ilerlediğiniz yol, yola çıkarken aklınızdaki yol değildir. Ne geri dönmenin kolay bir yolu vardır ne de bir sonraki dönemece ne kadar kaldığını gösteren bir işaret.

Siz de buna uyum sağlarsınız.

Arabanızı sürmeye devam edersiniz. Çevrenize artık başka bir gözle bakarsınız. Mesafeleri farklı değerlendirir, sizi bekleyenleri daha dikkatli hesap edersiniz. Eskiden kendiliğinden, farkına bile varmadan yaptığınız şeyler artık bilinçli tercihlere dönüşür. Çünkü o muayeneden, o tanıdan sonra da hayat devam eder.

Sadece artık eskisi gibi değildir.

İşte o küçük, beklenmedik dönemeç önce bir şeyi, sonra da her şeyi değiştirir.

Bu kitap, o beklenmedik dönemeçten önce hayatın nasıl aktığını ve sonrasında nasıl değiştiğini anlatıyor.

Gülümseyerek, "Demek ki kaderimde altınışından sonra şarkı söylemek de varmış," diyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

EDİP

ŞARKI SÖYLEMEYİ ÖĞRENEN MÜHENDİS

Şef elini kaldırır.

Korodaki kırk kişi, neredeyse aynı anda ve belli belirsiz toparlanır. Nota dosyaları açılır. Orta sıralarda duran Edip Özdener de diğerleriyle birlikte derin bir nefes alır.

Bir an için kırk çift akciğer aynı anda havayla dolar. O yarım saniye boyunca salondaki hava bile değişir. Sonra şef ilk vuruşunu yapar. İlk nota yükselir.

Edip yetmiş iki yaşındadır.

Nefes alıp vermektedir.

Ancak güçlkle.

Edip, 1952 yılının serin sayılabilecek bir mayıs sabahında, ayın ilk günü Mardin’de dünyaya geldi.

Büyüdüğü ev üç katlı, on yedi odalıydı ve ovaya bakıyordu. Dört kız, dört erkek olmak üzere sekiz kardeştiler. Edip ise en küçükleriydi.

Babası yaş meyve ve sebze toptancılığı yapıyordu. Dükkân ise gün daha yeni ağarırken açılırdı.

Edip, çocukluğundan liseyi bitirene kadar her sabah saat dört buçukta kalkardı. Sabah namazının ardından babasıyla birlikte dükkâna giderdi. Kepenkleri açar, getir götür işlerine bakar, öğleden sonraları tahsilat yapar, hesapları tutar, günün kazancını babasına teslim ederdi.

“Henüz o yaşlardayken bile,” diyor bugün Edip, “dükkânı açmak benim sorumluluğumdur. Daha önce kardeşlerimin her biri de aynı görevi sırayla yapmışlardı.” Babası, henüz itiraz edecek yaşa gelmedikleri zamanlarda bu düzeni kurmuştu ve herkes sırası geldiğinde aynı sorumluluğu üstlenmişti.

Edip, çocukluğunu anlatırken bunları hiçbir zaman bir güçlük olarak görmüyor. Tıpkı insanın çocukluğundaki havalardan söz etmesi gibi, sanki hayatın olağan akışından bir parçayı anlatıyor. Çünkü onun için sabahlar hep böyleydi.

Ama o sabahların bir başka değişmez yanı daha vardı.

Müzik.

Mardin evleri avlularıyla bilinir. Onların evinin avlusunda da evde biri uyanık olduğu sürece neredeyse hiç susmayan bir radyo vardı. Anne ve babası müziği çok severdi. Ezgiler, cızırtılara karışarak taş duvarlara sinerdi. Gün henüz ağarırken dükkânı açmaya giden o küçük çocuk ise, o şarkıların farkına varmadan ruhunda bir yer edindiğini bilmiyordu.

“Müzik sevgim işte orada başladı,” diyor.

Edip, 1971 yılında elektrik mühendisliği eğitimi almak için Ankara'ya gitti. Henüz on dokuz yaşındaydı. Gündüzleri çalışıyor, akşamları okuyordu. Bunu hiçbir zaman olağanüstü bir şey olarak görmedi. O yıllardan söz ederken bunu farklı

ifadelerle birkaç kez tekrarlıyor. Sanki kimsenin yaşadıklarının bir güçlük hikâyesi olduğunu düşünmesini istemiyor.

Üniversitenin ilk yıllarında ağır bir hastalık geçirdi. Hastaneye kaldırıldı. Ameliyat oldu. Bir böbreğini kaybetti. Yirmi bir yaşındaydı.

“Hayatımın en büyük travmasıydı,” diyor bugün. “Daha yirmi bir yaşındaydım. Bir organımı kaybetmiştim. Ailemden ve memleketimden uzaktaydım. O günden sonra hayatımın nasıl şekilleneceğine dair en ufak bir fikrim yoktu.”

Edip bunu duygusallaştırmıyor. Bir mühendisin, binanın taşıyıcı unsurunu saptaması gibi sakın ve nesnel bir dille anlatıyor. Çünkü bundan sonraki hayatını o gerçeği hesaba katarak kurmak zorunda kalmış.

Belki de o gün öğrendiği en önemli şey şuydu: İnsan be-
deni bir parçasını kaybetse de yoluna devam edebilir. Bir ek-
siklik, insanı eksiltmez. Hayata devam etmek mümkündür.
Hayata devam etmek de bir zamanlar her sabah saat dört
buçukta kalkıp dükkâna gitmesi gibi, her gün yeniden veri-
len bir karardır.

Üniversiteyi bitirdikten sonra Ankara’da kaldı ve o yıllar-
da Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğünde görev-
başladı. 1977’den emekli olduğu 2004 yılına kadar aynı ku-
rumda, farklı görevlerde çalıştı. Tam yirmi yedi yıl.

Yirmi yedi yıl boyunca işine zamanında gitti. Yirmi yedi
yıl boyunca dosyalarla, toplantılarla, bir devlet mühendisi
olmanın gündelik küçük ritüelleriyle yaşadı. Bu hayatı sevdi.
Sevdiğini de özellikle söylüyor.

“Genel müdürlükte aktif olarak çalıştım,” diyor. “İşimi çok sevdim ve disiplinden bir kez olsun ödün vermedim.”

2004 yılında emekli olduğunda elli iki yaşındaydı.

Çalışma hayatı boyunca her sabah erken kalkmış bir insan, kolay kolay kenara çekilmez. Edip de çekilmedi. Bir arkadaşıyla ticarete atıldı; yurt dışından kömür ithal etti ve 2013 yılına kadar dokuz yıl daha çalıştı.

2013'te ise sonunda kendine ikinci bir hayatın kapısını aralayarak, bir koroya katıldı.

Müziği altmış yıldır seviyordu. Mardin'deki avludan Ankara'nın soğuk kışlarına, genel müdürlükteki yıllarından emeklilik sonrasına kadar müzik hep hayatındaydı. Ama daha önce hiç koroda şarkı söylememişti. Artık söylüyordu.

Gülümseyerek, “Demek ki kaderimde altmışından sonra şarkı söylemek de varmış,” diyor.

İlk prova ona beklemediği bir şey öğretti.

Mühendislik ona bir tür dikkat kazandırmıştı. Devre şemasını okuyan, yükün nereye bindiğini gören, bir parçadaki arızayı ölçüm cihazından önce fark eden bir insanın dikkatiydi bu. Sessiz bir dikkatti. Gözlerin ardında işleyen bir dikkat.

Şarkı söylemek ise başka bir dikkat istiyordu. Aynı anda hem kendini hem de kırk kişiyi dinlemeyi gerektiriyordu. Cümlelerin ortasında, nefesinin onu satırın sonuna kadar taşıyıp taşımayacağını fark etmeyi gerektiriyordu. Bir mühendisin akımı hesaplaması gibi nefesi hesaplamayı; olup biteni düşünmekten çok, göğsünde ve diyaframında gerçekten hissetmeyi gerektiriyordu.

Birkaç hafta sonra bunu yapabildiğini fark etti. Birkaç ay sonra ise artık duramadığını.

Günde iki saat, üç saat, bazen dört saat çalışıyordu. Şarkı söylemek zamanla hayatının merkezine yerleşti. Oysa akciğerlerinin o saatleri sessizce kayda geçirdiğini henüz bilmiyordu. Çocukken, gençliğinde ve çalışan bir mühendis olduğu yıllarda sevdiği müziğin onu bir şeye hazırladığını da bilmiyordu.

Sabah dört buçukla uzun bir iş gününün sonu arasında, ilk hayatını özenle kurmuştu. Şimdi altmış bir yaşında ikinci bir hayat kuruyordu. Bu bir hobi değil ikinci bir hayattı.

“Yerimde duramıyordum,” diyor. “Çalışmaya alışmıştım.”

Bu işe de aynı ciddiyetle sarıldı. Düzenli çalıştı. Bir zamanlar akımın ve direncin disiplinini nasıl öğrenmişse, bu kez de nefesin disiplinini öğrendi.

Şarkı söyledi.

Birkaç yıl sonra doktorlar ona akciğerlerinde bir şeylerin yolunda gitmediğini söyleyecekti. Ablasının da taşıdığı o hastalığın adını bu kez kendisi duyacaktı. Ve ikinci hayatını neden kurduğunu, yavaş yavaş anlamaya başlayacaktı.

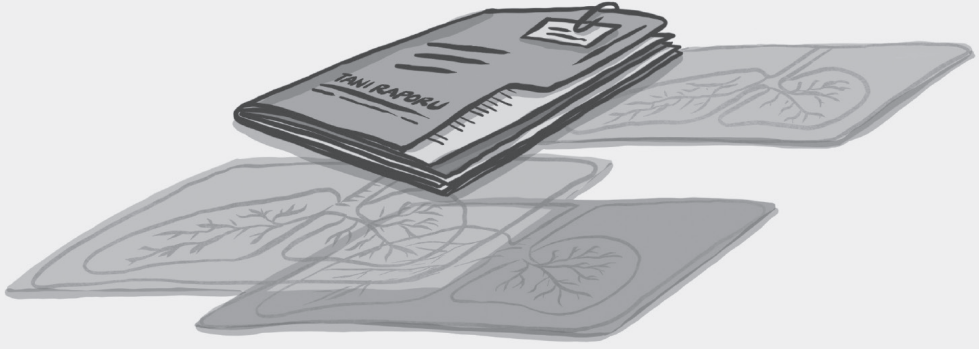
Ama bunların hepsi henüz gelecekteydi.

Şimdilik takvimler 2013’ü, şehir ise Ankara’yı gösteriyordu. Devlet kurumunda uzun yıllar mühendislik yapmış, genç yaşta bir böbreğini kaybetmesine rağmen hayata tutunmuş bir adam, elinde nota dosyasıyla diğer koristlerin arasında duruyor, onlarla derin nefes alıyordu.

Şef elini kaldırdı.

Müzik başladı.

*"Yaklaşık yirmi beş yıl önce en büyük
ablama da aynı tanı konuldu." diyor Edip.*

AİLEDEN GELEN MİRAS

İnsan bazı hastalıkları başkalarından duyarak ya da okuyarak öğrenir, bazılarını da kendi ailesinden bilir. Ne yazık ki Edip, pulmoner fibrozisi ikinci şekilde tanıdı.

Edip'e tanı konulmasına yaklaşık yirmi beş yıl varken, aynı hastalık önce en büyük ablasında görülmüştü.

Kesin tanı konulana kadar yaklaşık bir yıl boyunca Mardin ile Ankara arasında gidip geldi. Tedavi gördü. Ama zamanla, bütün çabalara rağmen hastalığa yenik düştü.

“Yaklaşık yirmi beş yıl önce en büyük ablama da aynı tanı konuldu,” diyor Edip. “Tedavi gördü ama onu kaybettik.”

Edip bunu son derece sakın bir sesle anlatıyor. Ama cümlelerin içinde derin bir hüznün var.

O yıllarda onu hastaneye götürüp getiren kişi Edip’ti. Pulmoner fibrozisi daha kendi hastalığı olmadan, en yakından o zaman tanımıştı. Kesin tanı konulduğunda hastalık artık çok ilerlemişti.

Edip, en büyük ağabeyinin de aynı hastalığa yakalanmış olabileceğine inanıyor. Ağabeyi yıllarca dinmeyen şiddetli bir öksürükle yaşadı. Hiçbir zaman kesin tanı almadı. Kimsenin akciğerlerinden şüphelenmediği yıllarda, altmış beş ya da altmış altı yaşındayken başka bir nedenle hayatını kaybetti. Ama o ihtimal, ailelerinin hafızasında hâlâ yerini koruyor.

İşte bazı hastalıkların aile içinde bıraktığı iz tam da budur.

Bu, ailedeki herkesin aynı hastalığa yakalanacağı anlamına gelmez. Kimsenin kesin olarak bu hastalığı taşıdığı da söylenemez. Ama bir kişinin yaşadıkları, istenmese bile, ailenin geri kalanı için sessizce bir yol haritasına dönüşür.

Ablasını kaybettikten sonraki yıllarda Edip de böyle bir bilgiyi, istemeden omuzlarında taşıdı. Bu düşünceye teslim olmadı. Çalıştı. Emekli oldu. Ticarete atıldı. Koroya katıldı. Hayatını hep aktif yaşadı.

Ama bütün bunların derinliklerinde hep aynı düşünce vardı: Sevdiği bir insanda gördüğü o hastalık, bir gün gelip onu da bulabilirdi.

Ve gerçekten de 2016 yılında kendisine tanı konulduğunda, birçok hastanın yaşadığı şaşkınlığı yaşamadı. Meğer yıllardır, farkına varmadan o güne hazırlanıyormuş.

Ablasının ölümünün Edip'e öğrettiği en önemli şey, korkmaktan ziyade dikkatli olmayı öğrenmekti.

Çünkü dikkatli olmakla korkmak aynı şey değildir. Korku insanı içine kapatır. Dikkat ise insanın olup biteni olduğu gibi görebilmesini sağlar.

Ablasının hastalığından sonra ailelerinde kaygının yerini dikkat aldı. Erken tanı artık şansa bırakılacak bir şey değil, aileden kalan bir bilinçti.

Edip ablasını kurtaramadı. Ama kendini dikkatle izlemeyi öğrendi. Çevresindekileri de öyle. Kısa süre önce, hayatını kaybeden ağabeyinin kızlarından biri öksürmeye başladı. Aile geçmişini bilen Edip, vakit kaybetmeden onu kendi doktoruna götürdü. Artık herkes daha dikkatliydi. Yirmi beş yeğen. Sekiz kardeş. Gözler hep aynı ihtimali arıyordu. Çünkü bu hastalıkla bir kez bu kadar yakından yüz yüze geldiğinizde, onu bir daha görmezden gelemezsiniz.

Belki de ablasının ona bıraktığı en büyük miras buydu. İnsan bedeni, er ya da geç gerçeği söyler. Onu dinlemek ise kuruntu değil, sorumluluktur.

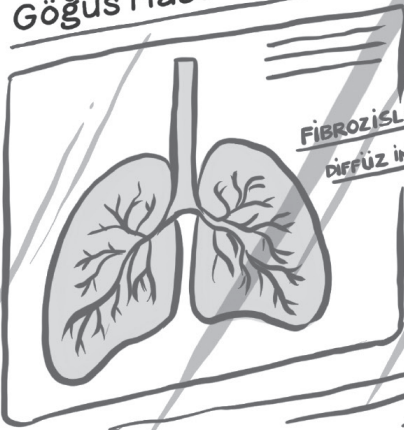

Ablasının hastalığının ona bir şeyler öğretmiş olması, buna minnet duyduğu anlamına gelmez. Kimse böyle bir ders için şükretmez. Çünkü bu dersin bedeli çok ağırdır. Ama 2016 yılındaki rutin kontrolde kendi akciğerlerinde bir sorun saptandığında, hastalığın karşısına ablasından çok daha hazırlıklı çıkmıştı. Erken davranmıştı. Görüntülemelerde gördüğü gerçeği inkâr etmedi.

Hastalık bu kez onu bulmuştu. Edip ise, her zamanki sakinliğiyle, onu karşılamaya hazırды.

Ankara Üniversitesi
Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı

FİBROZİSLE SEYREDEN

DİFFÜZ İNTERSTİYEL

AKCİĞER HASTALIĞI

HASTA ADI:

ADININ KONDUĞU GÜN

2016 yılına gelindiğinde Edip, hayatının en huzurlu dönemlerinden birini yaşıyordu.

Mimar olan kızı İstanbul’da kendi ailesini kurmuştu. Edip’in emekliliğinin üzerinden on iki yıl geçmişti ama çalışmaya, üretmeye ve hayatın içinde kalmaya devam ediyordu. Korosu günlerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştu. Çocukluğunda Mardin’in taş avlusunda başlayan müzik sevgisi, hiç ummadığı ikinci hayatının merkezine yerleşmişti. Altmış dört yaşındaydı. Yıllar boyunca emek verdiği her şey, sanki birer birer yerini buluyordu. Tam da o günlerde, rutin bir sağlık kontrolü için hastanenin yolunu tuttu.

Pulmoner fibrozis çoğu zaman sessizce başlar. Büyük bir krizle karşılaşmazsınız. Şiddetli bir ağrı hissetmezsiniz. Sizi yatağa düşüren belirgin bir belirti de olmaz. Çoğu zaman ilk işaret, sıradan bir rutin kontrolde ortaya çıkar.

Ankara’da yaptırdığı ilk rutin kontrolde doktorun aklına bir soru takıldı. Akciğerlerinde gördüğü bir bulguyu tam olarak açıklayamıyordu.

Bunun ardından uzun bir araştırma süreci başladı. İlk belirgin bulgular, bir onkoloji hastanesinde çekilen tomografide ortaya çıktı. Başka bir hastanede yapılan küçük bir biyopsi ise kesin tanı koymaya yetmedi. Aylar boyunca görüntülemeler, tetkikler ve belirsizlik birbirini izledi.

Sonunda, eczacı bir arkadaşının tavsiyesiyle yolu Ankara Üniversitesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalındaki bir göğüs hastalıkları uzmanıyla kesişti. Yapılan kapsamlı değerlendirmelerin ardından tanı netleşti: Fibrozisle seyreden difüz interstisyel akciğer hastalığı.

İlginç olan ise şuydu: Hiçbir yakınması yoktu. Nefes darlığı yaşamıyordu. Göğsünde bir baskı hissetmiyordu. Bedeni, görüntülemelerin gösterdiğini henüz ele vermiyordu.

Ama Edip bu dile yabancı değildi.

Bu kelimeleri daha önce de duymuştu. Ablasına tanı konulduğu gün aynı ifadeler kullanılmıştı. Sonraki yıllarda kardeşleri arasında yapılan konuşmalarda da bu hastalığın adı hep dolaşıp durmuştu. Kimsenin yüksek sesle dile getirmediği ama herkesin aklının bir köşesinde taşıdığı bir ihtimal vardı: Bir gün sıranın aileden bir başkasına da gelebileceği.

Bu yüzden doktor tanıyı söylediğinde Edip sarsılmadı.

“En büyük avantajım,” diyor bugün, “hastalığın çok erken evrede teşhis edilmiş olmasıydı.”

Bu kitap boyunca sık sık karşımıza çıkacak bir kavram var: erken.

Edip için bu sözcük iki farklı anlam taşıyordu. Birincisi, hastalık henüz hiçbir belirti vermeden tanı konulmuş olmasıydı. İkincisi ise bunun, hayatının hâlâ enerjisinin, çalışma

disiplininin ve mücadele gücünün yerinde olduğu bir döneme denk gelmesiydi.

Her ikisi de büyük önem taşıyordu. İlki, doktorlara hastalıkla mücadele etmek için daha çok zaman kazandırıyor-du. İkincisi ise hastaya, hayatını yeniden düzenleyebilmesi ve hastalığa hazırlanabilmesi için değerli bir fırsat sunuyordu.

Edip bu iki avantaja da sahipti ve bunun değerini biliyordu.

“Erken tanı çok önemli,” diyor. “Benim en büyük şansım, hiçbir şikâyetim yokken, akciğerlerimle ilgili en ufak bir sorun yaşamazken, bunun rutin bir kontrol sırasında tesadüfen ortaya çıkmış olmasıydı.”

Edip, bu tanıyı da yirmi bir yaşında bir böbreğini kaybettiğı günkü gibi karşıladı. İnkâr etmedi. Yıkılıp kalmadı. Bir mühendisin soğukkanlılığıyla önce içinde bulunduğu durumu anlamaya çalıştı. Ardından da kendine tek bir soru sordu: Bundan sonra ne yapılması gerekiyor?

Yanıt ortadaydı. Doktorlarıyla yakın temasını hiç kesmeyecekti.

2017’den bu yana düzenli olarak uzman hekimlerin takibinde kaldı. Solunum fonksiyon testleri, görüntülemeler ve erken tanının mümkün kıldığı titiz takip hiç aksatılmadı. O da üzerine düşeni eksiksiz yaptı. Doktorlarının önerdiği her şeyi dikkatle uyguladı.

Doktorun tanıyı koyduğu gün, Edip'in ailesi de haberi birçok ailenin vereceği tepkiyle karşıladı: Önce sessizliğe büründüler, ardından durumu dikkatle anlamaya çalıştılar ve çok geçmeden ne yapılması gerekiyorsa onu yaptılar. Yaklaşık elli yıllık hayat arkadaşı olan eşi, uzun yılların getirdiği o sessiz uyumla, adeta onun ikinci akciğeri oldu. Sürekli gözlemledi. En küçük değişikliği fark etti. Gerektiğinde hatırlattı, gerektiğinde yavaşlattı.

“Öksürdüğümde,” diyor Edip, “eşim bana öyle şefkatle bakıyor ki... ‘Kendini zorlama,’ diyor. O an içim rahatlıyor.”

İstanbul'da yaşayan kızı ise uzakta olmasına rağmen, babasının sağlık yolculuğunu yakından izleyen sessiz bir koruyucuya dönüştü. Sürekli arıyor, soruyor, kontrol ediyordu.

“Baba, kontrole gittin mi? Sonuçlar nasıl? Sakın kontrollerini aksatma.”

Teşhis eve girmişti. Ev de onu kabul etmek için kendini ayarlamıştı.

Dışarıda ise hayat akmaya devam ediyordu.

Koro provaları sürüyordu. Sabah yürüyüşleri devam ediyordu. Mutfakta radyo yine çalışıyordu. Torunu yine gelip gidiyordu. Tanı, Edip'in hayatının sonu olmadı. Aynı hayat artık farklı bir düzen içinde sürecekti. Edip bunu daha ilk günden anlamıştı.

Edip hastalıkla bambaşka bir dönemde karşılaştı ve bunun ne kadar büyük bir avantaj olduğunu biliyor. Onun kullanabileceği ilaçlar var. Ablasının ise yoktu.

"Bugün akciğerlerim, ablamınkilere göre çok daha iyi durumda. Onun zamanında bu imkânlar yoktu."

GÜNLÜK YENİ BİR RUTİN

Edip her sabah ilacını düzenli olarak alıyor. Bu ilacın hastalığı üzerindeki etkisini de çok iyi biliyor. Doktorunun önerilerine uyması gerektiği konusunda ikna edilmesi gereken biri değil. Ama onu ilacına bağlı kılan yalnızca disiplin değil. Tedaviyi aksatmasının neye mal olabileceğini biliyor. Çünkü bu hastalığın neler yapabileceğini, en sevdiği insanlardan birinde kendi gözleriyle gördü.

Pulmoner fibrozis tedavisinde kullanılan bu ilaçlar, son yıllarda geliştirilen tedavilerden. Hastalığı tamamen iyileştirmiyor, hastalığın henüz kesin bir tedavisi yok. Ama akciğer fonksiyonlarındaki kaybın ilerleme hızını yavaşlatmaya yardımcı oluyorlar.¹

Yirmi beş yıl önce en büyük ablasının böyle bir şansı yoktu. Bugün hastalığın ilerlemesini yavaşlatabilen ilaçlar, o yıllarda henüz yoktu.² Eldeki imkânlarla tedavi edilmeye çalışıldı. İlaçları büyük güçlüklerle yurt dışından getirildi. Ama o günün tedavi seçenekleri yeterli olmadı. Edip ise hastalıkla bambaşka bir dönemde karşılaştı ve bunun ne kadar büyük bir avantaj olduğunu biliyor. Onun kullanabileceği ilaçlar var. Ablasının ise yoktu.

1 Wang J, ve ark. Pathogenesis and therapeutic targets in pulmonary fibrosis. MedComm. 2024;5:e744. 7. Podolanczuk A, et al. Update in interstitial lung disease 2023. Eur Respir J. 2023;61(4)

2 Wang J, ve ark. Pathogenesis and therapeutic targets in pulmonary fibrosis. MedComm. 2024;5:e744. 7. Podolanczuk A, et al. Update in interstitial lung disease 2023. Eur Respir J. 2023;61(4)

“Bugün akciğerlerim, ablamınkilere göre çok daha iyi durumda. Onun zamanında bu imkânlar yoktu.”

Tedaviye başladıktan sonra da yürümeyi hiç bırakmadı. Her gün dört ila beş kilometre yürüyor. Arabasını çok nadir kullanıyor. Aslında yürümek onun için yeni bir alışkanlık değil. Çocukluğundan beri hayatının bir parçası. Babasının toptancı dükkânında raflar arasında koşturduğu, bir yandan getir götür işleri yaptığı, tahsilat topladığı, hesap tuttuğu günlerden kalan bir alışkanlık. Yürümek için kendini zorlaması gerekmiyor. İçinden gelen doğal bir istek bu. Kalkıp yürüyor. Hepsi bu.

1983 yılından bu yana sigara da içmiyor. O yıl geçirdiği ağır bir mide kanaması nedeniyle hastaneye kaldırılmış, doktoru sigarayı o gün bırakmasını söylemiş o da aynı gün bırakmıştı.

“Kırk üç yıl oldu,” diyor. “Hayatımda verdiğim en doğru kararın bu olduğunu düşünüyorum.”

Hastalığın onu en çok zorlayan belirtisi öksürük. Zaman zaman şiddetleniyor ve uzun süre dinmiyor. Böyle anlarda aklına hep aynı düşünce geliyor: Ya sigarayı bırakmamış olsaydı? Bunun cevabını hiç düşünmeden verebiliyor. O zaman hastalıkla baş etmek çok daha güç olacaktı. Bu yüzden sigarayı zamanında bırakmış olmasını bugün hâlâ hayatındaki en büyük kazanımlardan biri olarak görüyor.

Şarkı söylemeye de devam ediyor. Yönetimini üstlendiği koroyla haftanın birkaç saatini provada geçiriyor. Artık koro, yalnızca hayatının değil, tedavisinin de bilinçli bir parçası.

“Şarkı söylemenin,” diyor, “akciğerlerime çok iyi geldiğini sonradan fark ettim.”

Yürüyüş de şarkı söylemek de sembolik davranışlar değil.

İkisi de birer egzersiz. Akciğerler çalışıyor. Çalıştıkça da görevini sürdürmeye devam ediyor.

Edip için disiplin, ilaç tedavisinden ayrı düşünülemez. Hepsi aynı mücadelenin parçaları. Sabah aldığı ilaç bunun bir parçası. Her gün attığı adımlar bir başka parçası. Söylediği her şarkı ise bir diğeri.

İşte onu ayakta tutan da bütün bunlar.

Korku en çok geceleri uğruyor ona. Her seferinde başka bir soruyla geliyor. Bazı geceler kendi kendine, "Daha kaç güzel yılım kaldı?" diye soruyor.

*Bazı geceler ise aklını başka bir düşünce meşgul ediyor:
"Bir gün ben de ablam gibi nefes almakta zorlanacak mıyım?"*

POZİTİF KALMANIN BEDELİ

Edip'i tanıyan hemen herkes onun hakkında aynı şeyi söylüyor. Pozitif biri olduğunu, yanında insana iyi gelen bir huzur taşıdığını ve böylesine ciddi bir hastalığa rağmen hayata sınıksız tutunduğunu... Edip de buna itiraz etmiyor. Kendini anlatırken hep aynı üç kavrama dönüyor; sanki yıllardır zihninde yer etmiş, her zaman hazır bekleyen üç sözcüğe: Olumlu düşünmek. Hayata bağlılık. Yaşama sevinci.

Ama insanların çoğu bir şeyi fark etmiyor. Bunlar Edip'in doğuştan sahip olduğu özellikler değil. Her gün bilinçli olarak benimsediği bir yaşam biçimi. Nasıl ki bazı insanlar bedenlerini güçlü tutmak için düzenli egzersiz yapıyorsa, Edip de zihnini her gün aynı disiplinle ayakta tutuyor.

Elbette bunun da bir bedeli var.

Çünkü Edip bu hastalıkla ilk kez kendi bedeninde karşılaşmadı. Onu yıllar önce, ailesinde tanıdı. Yirmi beş yıl önce en büyük ablasını pulmoner fibrozis nedeniyle kaybetti. O yıllarda hastalıkla mücadele etmek için bugünkü imkânların hiçbirisi yoktu. En büyük ağabeyinin de aynı hastalığa yakalanmış olabileceğini düşünüyor. Yıllarca dinmeyen öksürüğü hâlâ aklında.

Bu yüzden Edip “Korkmuyorum.” dediğinde, bunu bilgisizlikten söylemiyor. Tam tersine, hastalığın nasıl ilerlediğini de bu yolun sonunda neler yaşandığını da çok iyi biliyor.

Korku en çok geceleri uğruyor ona. Her seferinde başka bir soruyla geliyor. Bazı geceler kendi kendine, “Daha kaç güzel yılım kaldı?” diye soruyor. Bazı geceler ise aklını başka bir düşünce meşgul ediyor: “Bir gün ben de ablam gibi nefes almakta zorlanacak mıyım?” Ama kimseyle paylaşmadığı hepsinden sessiz, hepsinden ağır bir soru daha var.

Mardin'deki çocukluk yıllarından beri müzik, hayatının değişmeyen parçası oldu. Avluda sabah akşam çalan o radyodan yükselen ezgiler, sanki ömrü boyunca peşini hiç

birakmadı. Çocukluğundan bugüne kadar her dönemeçte müzik onunlaydı. Şimdi ise buna bir şey daha eklenmişti. Şarkı söylemenin akciğerlerine de iyi geldiğine inanıyordu.

İşte bu yüzden, içinde büyüyen ama kimseye söyleyemediği bir soru vardı:

Önce hangisi bitecekti?

Nefesi mi... Yoksa o nefese ihtiyaç duyan şarkılar mı?

Cevabını henüz bilmiyor. Üstelik bunu, sürekli düşünüp durarak öğrenmek de istemiyor.

İnsanların “Ne kadar pozitif biri.” derken kaçırdıkları şey tam da bu.

Pozitif olmak, korkmamak değildir. Korkuyu tanımak, onun varlığını kabul etmek ve buna rağmen her sabah yenisinden hayatı seçmektir.

“Olumsuz düşünmenin sağlığa hiçbir faydası yok.” diyor. “Öyleyse neden onu seçeyim?”

Bunu başka biri söylese, kulağa duvara asılacak sıradan bir motivasyon sözü gibi gelebilir. Ama Edip söylediğinde, bu bir temenniden çok bir yaşam biçimine dönüşüyor. Çünkü bunu söyleyen kişi, hayatı boyunca disiplinle yaşamış biri. Çocukken her sabah saat dört buçukta kalkmış, yirmi yedi yıl masa başında çalışmış, doktor sigarayı bırakmasını söylediği gün, bir daha eline hiç sigara almamış biri.

Bugün aynı disiplini bu kez kendi zihni için kullanıyor. Belki de hayatı boyunca kendine yüklediği en ağır sorumluluk bu. Ama bunun dışarıdan görünmesini de beklemiyor. Belki de asıl mesele tam olarak bu.

Edip yetmiş yaşını geride bıraktı. Hâlâ çoğu sabah yürüyüşe çıkıyor. Halâ haftanın büyük bölümünde şarkı söylüyor.

2026

Edip yetmiş yaşını geride bıraktı. Hâlâ çoğu sabah yürüyüşe çıkıyor. Hâlâ haftanın büyük bölümünde şarkı söylüyor.

Prova akşamları korodakiler onu bekliyor. Çünkü koronun ritmini bir arada tutan insanlardan biri o. Şef elini kaldırıyor. Kırk kişi aynı anda nefes alıyor. Ardından salona tek bir ses, tek bir uzun nota yayılıyor. Edip de her zamanki gibi koruyla birlikte söylüyor. Nefesi, ezgiyi sonuna kadar taşımaya yetiyor.

Bütün bunların içinde hastalık da var. Ama hayatın merkezindeki yerini hiçbir zaman ona bırakmadı. Edip hâlâ burada ve hâlâ kendisi.

KIRTASIYE

AÇIK
HOŞ
GELDİNİZ

K
I
R
T
A
S
I
Y
E

İKİNCİ BÖLÜM

HASAN

KONYA'DAKİ KIRTASIYE DÜKKÂNI

Her sabahın ilk sesi, dükkânın kapısındaki zildir.

Hasan anahtarı çevirir. Kepenk yavaşça açılır. İçerde kâğıdın kendi özel kokusu vardır. Arka raflarda üst üste dizilmiş yepyeni defterler vardır. Tezgâhın yanındaki kalemliklerde kalemli sıralanmıştır. İlkbaharın başlarında Konya'ya usul usul yayılan sabah ışığı, içeri süzülüp çalışma masasının ahşabına düşer.

Hasan neredeyse otuz yıldır her sabah aynı kapıyı açıyor.

Dükkânına gelen insanların çoğunu tanıyor. Torunu için defter almaya gelen yaşlı kadını da okul ödevi için son anda bir şeylere ihtiyaç duyan çocuğu da... Çoğuna ne istediğini sormasına bile gerek kalmıyor. Daha cümlelerini tamamlamadan uzanıp aradıkları ürünü raflardan alıyor. Otuz yıl boyunca birbirine benzeyen sabahlar ona bunu öğretmiş.

Takvimler 2014 yılının bir salı gününü gösteriyor. Henüz hiçbir şey gerçekleşmedi.

*Tedaviyi kabul etti,
dinlenmeyi edemedi.
Dükkânın açılması
gerekliyordu.
Müşteriler gelmeye
devam ediyordu.
O da çalışmayı
sürdürdü.*

Hasan 1965 yılında Konya’da dünyaya geldi. Ailenin tek çocuğuydu.

“Öğrencilik yıllarımda çok yaramazdım,” diyor, dudaklarının kenarında belli belirsiz bir gülümsemeyle.

Bunu, yıllar önceki hâline artık sevgiyle bakabilen bir insanın rahatlığıyla söylüyor. Yerinde duramayan, enerjisi hiç bitmeyen bir çocukmuş. Öğretmenleri onun çok zeki olduğunu söylerdi. Ama zekâsı, zamanla kendisini bile şaşırtacak kadar belirginleşti.

Üniversite sınavında Türkiye genelinde ilk yüzde bire girdi. Tercihini ziraat mühendisliğinden yana kullandı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesine gitti. Eğitimini tamamladıktan sonra ise memleketine döndü.

Çoğu sınıf arkadaşı gibi Ankara’da kalabilirdi. Ama o Konya’ya döndü. Orada kendi kırtasiye dükkânını açtı. O dükkân, otuz yıl boyunca her sabah onu ayağa kaldıran en önemli nedenlerden biri oldu.

Sonra evlendi. İki çocuk sahibi oldu. Dükkânı da işledi. Ne çok zengin oldu ne de geçim sıkıntısı çekti. Ama tanınan biri oldu. Konya gibi bir şehirde bunun değeri paha biçilemez.

Dükkânı evine birkaç dakikalık mesafedeydi. Gelen müşterilerin çoğu yıllar boyunca hep aynı insanlardı. Sonra onların çocukları büyüdü. Bu kez onlar kendi çocuklarını getirmeye başladı. Her eğitim yılı başında, yeni bir defter almak için dükkânın kapısından içeri giren her çocukta Hasan aynı duyguyu yeniden hissediyordu. Hiç dile getirmese de biliyordu ki, şehir bazen kendini sessizce yenilerdi. Bazen de bu yenilenme, yalnızca satın alınan bir defterle başlardı.

Hasan hiçbir zaman insanların hayranlığını kazanmanın peşinde olmadı. Yaptığı işi en iyi şekilde yapması, müşterilerine dürüst davranması, ailesinin huzurlu olması ve her sabah bir gün önce bulunduğu yerde, kendi kurduğu düzenin içinde güne başlaması onun için yeterliydi.

Hayatını sevdiğini söylerken de aslında bunu kastediyor. Hayatı büyük ya da gösterişli olduğu için değil; kendi emeğiyle kurduğu, kendine ait bir hayat olduğu için seviyor.

Daha hiçbir şeyin adı konulmamışken bile bedeni ona küçük işaretler göndermeye başlamıştı.

“O zamanlar da kendimi sürekli yorgun, halsiz ve güçsüz hissederdim,” diyor. “Arkadaşlarımla kıyaslandığında en çabuk yorulan hep ben olurdum.”

Ama o yıllarda bu belirtilerin ne anlama geldiğini anlaması mümkün değildi. Zaten kimsenin anlaması da beklenemezdi. Gençti, çalışıyordu, bir dükkânı ve geçindirmesi gereken bir ailesi vardı. Yorulmak ise iş hayatının doğal bir parçası gibi görünüyordu.

Aslında bedeni çok daha erken bir uyarıda bulunmuştu.

1993 yılında askerlik görevini yaparken parmakları şişmeye başladı. Bir gün orta parmağı, başka bir gün farklı bir parmağı şişiyordu. Bir süre sonra şişlik kendiliğinden iniyor, sonra yeniden ortaya çıkıyordu. O günlerde bunun önemli bir şey olabileceğini kimse düşünmedi. Hasan da üzerinde durmadı.

Yıllar sonra ise bunun hastalığın ilk işaretlerinden biri olduğu anlaşılabaktı.

Sonra bir kış günü, sıradan görünen bir rahatsızlık beklenmedik bir hâl aldı. Geçirdiği soğuk algınlığının ardından dizinde başlayan ağrı bir türlü geçmedi. Yürümekte zorlanıyor, dizini neredeyse hiç bükemiyordu. Bunun üzerine hastaneye gitti. Doktorlar akut romatizmal ateş tanısı koydu ve iğne tedavisi önerdi.

Hasan, hayatı boyunca pek çok zorluğun üstesinden gelmiş bir insanın samimiyetiyle, o gün iğne olmak istemediğini söyleyip bunun yerine ilaç kullanıp kullanamayacağını sordu. Kullanabileceği bir ilaç vardı. İlacını aldı ve evine döndü.

Ancak hastalık haftalar boyunca geçmedi. Başka bir doktora başvurdu. Yeni tedaviyle tamamen iyileşti ama bu kez de bir ay istirahat etmesi gerektiği söylendi. Tedaviyi kabul etti, dinlenmeyi edemedi. Dükkânın açılması gerekiyordu. Müşteriler gelmeye devam ediyordu. O da çalışmayı sürdürdü.

Yıllar geçti. Kırtasiye dükkânı her sabah açıldı, her akşam kapandı; ertesi gün yeniden açıldı. Çocukları büyüdü. Derken 1999 yılında, henüz otuzlu yaşlarının ortalarındayken, hayatına giren bir rahatsızlık artık kalıcı bir hâl aldı. Doktorlar sonunda ona bir ad koydu. Romatoid artrit.

“1999 yılında tanıştık,” diyor. “Yaklaşık yirmi beş yıldır kol kola yürüyoruz.”

Bunu, yıllardır aynı mahallede yaşadığı eski bir komşusundan söz eder gibi anlatıyor. Geçinmesi kolay olmayan ama artık hayatının değişmez bir parçasına dönüşmüş biri gibi.

İlk zamanlar hastalığa direndi.

“Kabullenmek çok zordu,” diyor. “İlk günlerde göğüs kafesim sanki yapıştırıcı sürersiniz vücudunuza, bir katılık yapar falan, o şekilde oluştu. Derin nefes alamıyordum. Kendimi yatağa attım. Sürekli aynı soruyu soruyordum: ‘Neden ben? Neden bu hastalık beni buldu?’”

Yasını tuttu. Günlerce yataktan çıkmadı. Sonra bir gün ayağa kalktı.

“İnsan,” diyor, “eninde sonunda dayanacak gücü yine kendi içinde buluyor.”

Dükkânına geri döndü. Müşteriler gelmeye devam etti. Bedeni zaman zaman ona karşı koydu ama o çalışmayı bırakmadı.

O günlerde henüz farkında değildi ama bu kitabın anlattığı en önemli gerçeği yavaş yavaş öğrenmeye başlamıştı: Bedeniniz sizden farklı şeyler istemeye başladığında bile kendiniz olarak yaşamayı sürdürebilmek.

Elbette o gün bunun yalnızca başlangıç olduğunu bilmiyordu. On altı yıl sonra başka bir doktor, aynı bedenin içinde çok daha sessiz ilerleyen başka bir hastalığı keşfedecekti. Üstelik o hastalık, kimsenin tahmin edemeyeceği kadar uzun zamandır oradaydı.

Ama o gün henüz gelmemişti.

Hasan otuzlu yaşlarının ortalarındaydı ve bedeninin ona verdiği ilk büyük dersi yeni öğreniyordu. Hastalık hayatına girer. Onun için üzüldür, yasını tutarsınız. Ama ertesi sabah dükkân yine aynı saatte açılır. Siz de orada olursunuz.

YENİ BİR TETKİK

Bazı cümleler vardır; insanın hayatını değiştirir ama öylesine sıradan bir ses tonuyla söylenir ki, o anda odadaki hiç kimse bunun farkına varmaz.

Hasan, 2015 yılında Konya’da bir doktor muayenesinde böyle bir cümle duydu.

Doktor reçetesini yazmak üzereydi. Hasan, on altı yıldır romatoid artrit tedavisi görüyordu. Tedavisinde yapılan küçük değişikliklere, yeni ilaçlara, yeni reçetelere alışkındı. Muayenenin nasıl geçeceğini aşağı yukarı biliyordu.

Tam reçete yazılacakken doktor durdu.

“İlaça başlamadan önce bir akciğer röntgeni çekelim.”

Sıradan bir istekti. Dikkatli bir doktorun alacağı basit bir önlem. Eğer röntgende her şey normal çıksaydı, Hasan büyük olasılıkla bu cümleyi birkaç saat sonra çoktan unutmuş olacaktı.

Ama sonuç normal değildi.

Röntgende akciğerlerinde olağan dışı bulgular saptandı. Bunun ardından daha ayrıntılı incelemeler yapıldı. Sonra önüne bir rapor geldi. Raporda yazan ifadeyi doktor yüksek sesle okudu:

Olağan İnterstisyel Pnömoni

Kısaca...

Pulmoner Fibrosis paterni.

Hasan bu ifadenin ne anlama geldiğini bilmiyordu. Zaten bu sözleri ilk kez duyan insanların çoğu da bilmez. Bu, tomografide görülen belirli bir görüntü paterninin adıdır. Fibrozisle seyreden bazı akciğer hastalıklarını düşündüren bir bulgudur. Bir göğüs hastalıkları uzmanı için çok şey ifade eder. Ama hastaya, o anda neredeyse hiçbir şey söylenmez.

Doktorlar bu bulgunun şimdilik takip edilmesini uygun gördü. Gerekli görülürse bir göğüs hastalıkları uzmanına yönlendirilmesi de değerlendirilecekti.

Gerekli görülürse...

O gün odada en önemli cümle buydu. Ama bunu henüz kimse bilmiyordu. Beden bir işaret vermişti. Doktorlar o işareti görmüş, kayda geçirmiş ve izlemeye karar vermişti.

Sonra herkes evine döndü.

Hasan'ın bugün bile en tuhaf bulduğu şey ise kendisini tamamen sağlıklı hissediyor olmasıydı.

Akciğerlerinde bir sorun saptandığı gün, saatte beş kilometre hızla koşu bandında neredeyse bir saat yürüyebiliyordu. Dinlenme hâlindeki oksijen saturasyonu yüzde 97'di.

“Yürüyebiliyordum,” diyor. “Koşabiliyordum. Koşu bandında yarım saat, hatta bir saat rahatlıkla kalabiliyordum.”

Yüzde doksan yedi, sağlıklı kabul edilen bir değerdii. Kâğıt üzerindeki sonuçlar akciğerlerinde ciddi bir soruna işaret ediyordu. Ama bedeni ona bunun tam tersini söylüyordu. Kendini gayet iyi hissediyordu.

İşte eve dönerken zihnini en çok meşgul eden de buydu. Bir yanda ciddi bir hastalığı düşündüren görüntüleme bulguları, diğer yanda hiçbir şey hissettirmeyen bir beden... İnsan böyle bir durumda hangisine inanacağını bilemiyordu.

“Bu hastalığın bu kadar ciddi olabileceğini hiç düşünmedim,” diyor. “Kendi kendime, ‘Nefes darlığı olsa ne olur ki?’ diye düşünüyordum.”

Herkesin yaptığı gibi o da internette araştırma yaptı. Ama 2015 yılında, kendisine söylenen olası tanıyla ilgili ulaşılabilecek bilgi oldukça sınırlıydı. O da akciğerlerindeki bu yeni bulguyu, on altı yıldır birlikte yaşadığı romatoid artrit ile bağdaştırdı ve beklemeye başladı.

Hayatındaki asıl mücadele o yıllarda romatoid artrit.

On altı yıldır onunla yaşıyordu. Hastalığın iyi günlerini de biliyordu, zor dönemlerini de. Ne zaman alevleneceğini ne zaman sakinleşeceğini artık az çok kestirebiliyordu. 2017 yılında tedavisine haftada bir uygulanan enjeksiyonlar eklendi. Her hafta yapılan o iğne, hayatının düzenli bir parçasına dönüştü ve dikkatini sürekli hastalığına yöneltti.

Akciğerlerindeki bulgu ise bunların hiçbirini yapmıyordu. Ağrıya neden olmuyor, nefesini kısıtlamıyor, ondan hiçbir şey talep etmiyordu.

İnsan, canını acıtan şeyi kolay kolay görmezden gelemmez. Ama hiçbir belirti vermeyen bir hastalık sessizce bekler.

Bu yüzden Hasan da zamanla akciğerlerindeki bulguyu ikinci plana itti. Evine döndü. Her sabah dükkânını açtı. Koşu bandında yürümeye devam etti. Kendini iyi hissediyordu.

Göremediği tek şey şuydu: O tomografinin çekildiği gün, görünmeyen bir saat çalışmaya başlamıştı. Hasan ona baksa da bakmasa da o saat durmadan işlemeyi sürdürecekti.

"Belki de doktorum beni o gün bir göğüs hastalıkları uzmanına yönlendirseydi," diyor, "şimdi daha iyi durumda olabilirdim. Hastalığımın daha erken farkına varırdım."

SESSİZ GEÇEN YILLAR

Pulmoner fibrozisin anlaşılması en güç yönlerinden biri de budur. Hastalık, hiçbir belirti vermeden yıllarca insanın içinde ilerleyebilir. Kişi onunla yaşamaya devam eder ama neredeyse hiçbir şey hissetmez. Sonra bir gün beden eskisi gibi olmadığını haber vermeye başlar ve o değişimi ancak o zaman fark edersiniz.

2015 ile 2020 yılları arasında Hasan'ın akciğerlerinde de her şey sessizce değişiyordu. Ama bunu ne kendisi hissedebiliyordu ne de çevresindeki insanlar günlük hayatın içinde fark edebiliyordu.

Bu yılların sessiz geçmesinin nedenlerinden biri, romatoid artritin bütün dikkatleri üzerine çekmesiydi. Eklemleri şişiyor, ağrıları zaman zaman artıyor, sonra yeniden hafifliyordu. Tedavisi de buna göre değişiyordu. 2017'den itibaren haftada bir yapılan enjeksiyonlar hayatının düzenli bir parçası hâline gelmişti. İnsan, bütün dikkatini yıllardır mücadele ettiği bir hastalığa vermek zorunda kaldığında, hiçbir belirti göstermeyen başka bir hastalık kolayca gözden kaçabilir.

Akciğerlerindeki bulgu ise sessizliğini koruyordu. Ağrıya neden olmuyor, rahatsızlık vermiyor, dikkat çekmiyordu. Bu yüzden de hak ettiği ilgiyi göremiyordu.

Bu bir ihmal değildi. Kronik hastalıklar çoğu zaman böyle ilerler. Canınızı acıtan hastalık sizi doktora götürür. Sessiz kalan ise sırasını bekler.

O yıllarda birkaç kez akciğer enfeksiyonu da geçirdi.

Sessizce ilerleyen fibrotik değişikliklerin başladığı bir akciğer için her enfeksiyon önemlidir. Her enfeksiyon akciğerlerden biraz daha götürür. Akciğerler de buna karşılık verebilmek için biraz daha güç harcar. Hasan her seferinde iyileşti. Dükkânına geri döndü. Hayatına kaldığı yerden devam etti.

Bugün geriye dönüp baktığında, en çok o yılları düşünüyor.

“Belki de doktorum beni o gün bir göğüs hastalıkları uzmanına yönlendirseydi,” diyor, “şimdi daha iyi durumda olabilirdim. Hastalığımın daha erken farkına varırdım.”

Bunu ne öfkeyle söylüyor ne de birini suçlayarak.

Sadece yıllarca üzerinde düşündüğü bir gerçeği, artık bütün açıklığıyla kabul etmiş bir insanın sakinliğiyle anlatıyor.

Hastalık aslında 2015 yılında da vardı. Eksik olan şey, romatoid artrit nedeniyle girdiği o kapıyla, diğer tarafta onu bekleyen göğüs hastalıkları uzmanı arasında kurulması gereken bağı.

İki küçük kelime...

Akciğerlerini unutma.

O gün bunun ne kadar önemli olduğunu bilmiyordu. Bugün biliyor. Ve bunu, kendisinden sonra gelecek birinin bu sözleri zamanında duyabilmesi için yüksek sesle söylüyor.

MERDİVENLER

Her şey merdivenlerle başladı.

Hasan tam olarak hangi gün olduğunu hatırlamıyor. Takvimler 2020 yılını gösteriyordu. O sıralarda kırtasiye dükkânını cadde üzerindeki yeni yerine taşımıştı. Namaz kılmak için çıktığı ikinci kata uzanan, yalnızca on basamaklı küçük bir merdiven vardı. Yıllarca o merdivenleri hiç düşünmeden çıkmıştı.

Sonra bir gün, aynı on basamak eskisi gibi gelmedi.

“Nefes nefese kaldım,” diyor. “Sadece on basamak... İşte o an iyi bir göğüs hastalıkları uzmanına görünmem gerektiğini düşündüm.”

Başta bunun üzerinde fazla durmadı. Nefesi kısa süreliğine daralmıştı. İnsan böyle şeylere önce bir açıklama bulmaya çalışır. Yaş ilerlemiştir. Yorulmuştur. Gün uzun geçmiştir. Ama aynı şey ertesi hafta da oldu. Sonraki hafta yine oldu.

Beden yalan söylemez. Merdivenler size eskisi gibi gelmiyorsa, bedeninizde bir şeyler değişmeye başlamış demektir.

2021 yılına gelindiğinde bu değişimi görmezden gelmek artık mümkün değildi. Artık yalnızca izlenmesi değil, tedavi edilmesi gereken bir hastalık vardı.

Hasan, Ekim 2021’de Ege Üniversitesinde pulmoner fibrozis tedavisine başladı. Göğüs hastalıkları uzmanı anti-fibrotik tedavisini planladı. Romatoloji uzmanı ise hastalığın otoimmün yönünü kontrol altına almak için tedavisine ikinci bir ilaç ekledi. İki hastalık. İki ayrı tedavi. Ve bütün bunları taşıyan tek bir beden.

Konya ile İzmir arasındaki yolculuklar kolay değildi. Tren yolculukları... Oteller... Hastane koridorları... Ve çok sayıda hastayla ilgilenmek zorunda olan bir uzman.

“Konya’dan kalkıp gidiyordum,” diyor. “Kendi hastalığımı konuşmaya neredeyse bir dakikam bile olmuyordu. Kendisi çok iyi bir doktordu, belki de alanındaki en iyi isimlerden biriydi. Ama çok yoğunlu. Bunun nedenini de anlayabiliyordum.” Bu yüzden tıpkı 2015 yılında yaptığı gibi yeniden bir uzman arayışına girdi.

Bu kez Ankara’da bir göğüs hastalıkları uzmanına ulaştı. Ancak doktorun hâlihazırda ilgilendiği çok sayıda hasta olduğundan yeni hasta kabul edemiyordu. Hasan yine de şansını denedi ve kabul aldı.

Onun aracılığıyla tedavisine katkı sağlayan ikinci bir hekimle daha tanıştı. O günden sonra tedavisi, birbirini tamamlayan iki doktorun takibiyle sürdü.

“Böyle doktorlar kolay bulunmuyor,” diyor. “Ama ne zaman ihtiyacım olsa, onlara ulaşabiliyorum.”

Hasan'ın yıllar içinde vardığı en önemli sonuçlardan biri de bu oldu. Ciddi bir hastalıkla yaşayan insanın yalnızca iyi bir doktora değil, ihtiyaç duyduğunda ulaşabileceği iyi bir doktora ihtiyacı vardır. Sorularına cevap veren... Mesajını gören... Sizi dinlemek için zaman ayıran bir doktora...

“Doktorla kurulan iletişim,” diyor, “her şey demek.”

2021'den sonra geçirdiği enfeksiyonları atlatmak da giderek zorlaştı. Eskiden birkaç günde iyileşmesini sağlayan basit bir soğuk algınlığı artık haftalarca sürüyordu. Her enfeksiyon geride küçük bir iz bırakıyor, ondan biraz daha güç alıp götürüyordu.

Bu da önünde uzanan yolun yeni bir dönemeciydi.

Hasan, daha önce karşısına çıkan her dönemece nasıl yürüyerek geldiyse, bunu da aynı sakinlikle karşıladı. Her sabah dükkânını açmaya devam etti. Müşterilerini aynı güler yüzle karşılamayı sürdürdü. Dükkânın tabelasında yazan ismin temsil ettiği kişi olmaktan hiç vazgeçmedi.

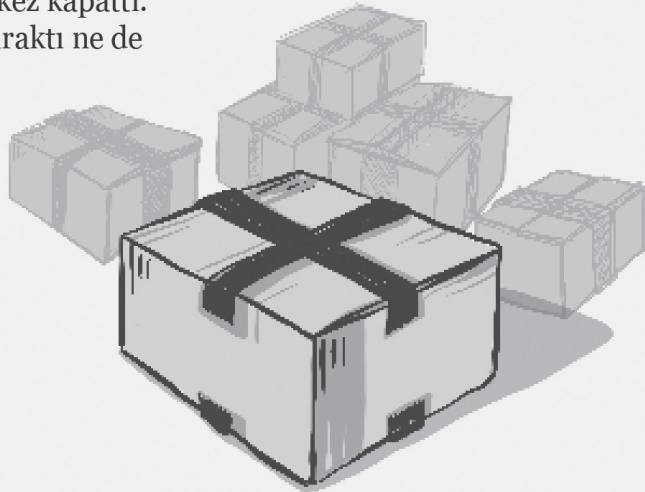
*Uzun süre düşündükten sonra,
dükkânını kapamaya karar verdi.*

"Bundan başka çarem yoktu," diyor.

DÜKKÂNIN KEPENGİNİ İNDİRME VAKTİ

Haziran 2025'te Hasan, neredeyse otuz yıldır işlettiği kırtasiye dükkânını kapattı. Yıllar boyunca her sabahını, kapıyı açarken çalan o küçük zilin sesiyle karşılamıştı. Sonra bir sabah kepengi kaldırmadı. Ve o dükkânın kapısını bir daha hiç açmadı.

Hasan da bunu sessizce kabul etti. Bedeninin sınırlarını dürüstçe değerlendirdi, kararını verdi ve dükkânın kapısını son kez kapattı. Ardında ne bir sitem bıraktı ne de bir yakınma.

Bu karar bir anda alınmadı. Zamanla üst üste biriken nedenler, onu bu noktaya getirdi.

2021'den sonra geçirdiği her enfeksiyon bedeninden biraz daha güç götürdü. İyileşmesi ise bir öncekinden daha uzun sürmeye başladı. Otuz yıl boyunca hiç zorlanmadan yaptığı işler, artık onu en çok yoran şeyler hâline gelmişti. Kepengi kaldırmak... Tezgâhın arkasında saatlerce ayakta durmak... Para üstü hazırlamak... Müşterilerle ilgilenmek... Bir zamanlar günün en doğal parçası olan bütün bu işler artık bedeninden ağır bir karşılık istiyordu.

Uzun süre düşündükten sonra, dükkânını kapamaya karar verdi.

“Bundan başka çarem yoktu,” diyor.

İnsanın kendi emeğiyle kurduğu bir dükkânı kapatmasının hüznü bambaşkadır. Bir işten ayrılmaya benzemez. İş değiştirebilirsiniz. Ama adınızla anılan, kapısını kendi ellerinizle açtığınız, yıllar içinde sizinle özdeşleşen bir dükkânın yerini başka hiçbir şey dolduramaz. Böyle bir dükkânı kapatmak, insanın kendi hayatından bir parçayı geride bırakması demektir.

Hasan da bunu sessizce kabul etti. Bedeninin sınırlarını dürüstçe değerlendirdi, kararını verdi ve dükkânın kapısını son kez kapattı. Ardında ne bir sitem bıraktı ne de bir yakınma.

Dükkânı kapattıktan sonra kendine yeni meşguliyetler aramadı. Zaten hiçbir zaman öyle biri olmamıştı.

“Hiçbir şeye karışmıyorum,” diyor gülümseyerek. “Bütün gün çayımı içiyorum. Gidecek bir yer varsa ve kızım beni götürürse ona eşlik ediyorum. Onun dışında hâlimden memnunum.”

Hasan hiçbir zaman başkalarının takdirini kazanmanın peşinde olmadı. Onun için önemli olan, sevdiklerinin iyi olduğunu bilmek ve hayatını olması gerektiğine inandığı yerde, onların yanında sürdürebilmektir.

Bugün hayatının merkezi ailesi. En zor günlerinde en büyük desteği eşi oldu. Kızı hep yanında durdu.

Üç buçuk yaşındaki torunuyla yedi sekiz yaşlarındaki diğer torunu, evi çocuk sesleriyle dolduruyor. O sesler, insana hayatın bütün yorgunluğuna rağmen her yeni günün yaşamaya değer olduğunu hatırlatıyor.

Ona, “Sizi hayata bağlayan en önemli şey nedir?” diye sorulduğunda tek kelimeyle cevap veriyor.

“Ailem.”

Başka hiçbir şey söylemesine gerek kalmıyor.

Ona, "Sizi hayata bağlayan en önemli şey nedir?" diye sorulduğunda tek kelimeyle cevap veriyor.

"Ailem."

Başka hiçbir şey söylemesine gerek kalmıyor.

GÜNDE ON SAAT OKSİJEN

Hasan'ın oturma odasında bir oksijen konsantratörü duruyor.

Makine durmaksızın çalışıyor. Odanın havasını içine çekiyor, oksijeni yoğunlaştırıyor ve ince, şeffaf bir hortum aracılığıyla burnuna uzanan küçük kanüllere iletiyor.

Hasan, günün on saatten fazlasını bu cihaza bağlı geçiriyor.

Dinlenirken kanındaki oksijen seviyesi yüzde 90 civarında seyreliyordu. Hareket ettiğindeyse bu seviye düşüyordu. Evin içinde kısa bir mesafe yürümesi bile buna yetiyor, otuz adım attığında nefes nefese kalıyordu.

Bu yüzden konsantratör hep açık, hortumu daima elinin altındaydı. Zamanla oda, makinenin ve o odada yaşayan bedeninin ihtiyaçlarına göre şekillendi.

Hasan'ın mücadele ettiği tek hastalık pulmoner fibrozis değil. Romatoid artritin yanı sıra bronşların kalıcı olarak genişlediği, duvarlarının zamanla hasar gördüğü ve enfeksiyonlara daha açık hâle geldiği bronşektazisi var.

Geçen yılın aralık ayında geçirdiği bir enfeksiyon nedeniyle Ankara’da iki hafta hastanede yattı. Tedavisini yürüten hekimlerden biri onu hastaneye yatırdı. Taburcu olduğunda nefesi, hastaneye yattığı güne göre daha rahattı. Tedavisi hâlâ devam ediyor. Bir süre ara verilen otoimmün hastalığına yönelik ilaçlara yeniden başlandı.

Şimdi her gün birçok farklı ilaç kullanıyor. Günde on saatte fazla oksijen tedavisi görüyor. Dinlenme hâlinde yüzde 90 oksijen satürasyonu. Otuz adım. Bunların hepsi yalnızca birer sayı. Ama her biri, yaşadığı mücadelenin başka bir yönünü anlatıyor.

2026 – HASAN’IN AZİZ HATIRASINA

Bir de sayıların anlatmaya yetmediği bir başka hikâye vardı: Hasan’ın son ana kadar her gün yaşamayı sürdürdüğü hikâye.

Ömrünün son döneminde günleri farklı bir ritimde akıyordu. Biraz televizyon izliyor, telefonundan ufak tefek işlerini hallediyor, oturuyor ve her zamanki gibi gün boyu çay içiyordu.

Üstelik yanında tam da olmasını istediği insanlar vardı. Sevdiği insanlar.

Evin merkezinde eşi duruyordu. İlaçlarını biliyor, randevularına onunla gidiyor, daha Hasan dile getirmeden neye ihtiyacı olduğunu gözlerinden anlıyordu.

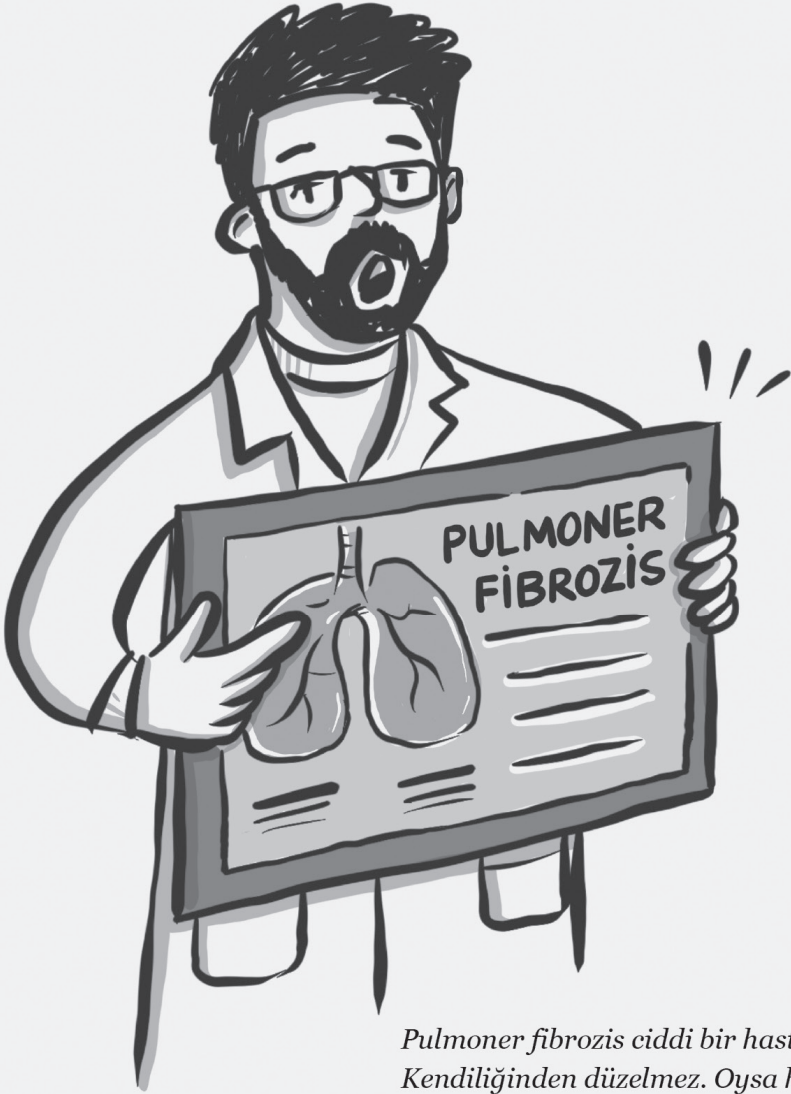
“Eşim,” demişti Hasan, “Allah’ın bana verdiği en büyük nimet. O olmasaydı hayat çok zor olurdu. Hiçbir zaman yük gibi görmeden her ihtiyacımı karşıladı. Bu hayatta insanın başına gelebilecek en güzel şey budur.”

Pencerenin önünde otururken, 1965’ten beri yuvası bildiği Konya’nın ışığı vuruyordu yüzüne. Kızı yakındaydı. Torunları gelip gidiyor, ev çoğu gün onların sesleriyle dolup taşıyordu. Hasan’ın sevdiği de tam olarak buydu.

“Hayat sevgisi dedikleri bir şey var,” demişti. “Yaşama sevinci... Bende o var. Kendimizi bırakmıyoruz. Bunun da mutlaka bir etkisi vardır.”

Hasan, Temmuz 2026’da, sevdiği insanların arasında hayata veda etti.

Kendini bir an bile bırakmadı. Sonuna kadar savaştı. Sözüünü ettiği o yaşama sevinci de sessizlik çökene dek onunla kaldı.

Pulmoner fibrozis ciddi bir hastalıktır. Kendiliğinden düzelmez. Oysa hastalık ne kadar erken fark edilir, hasta ne kadar erken bir göğüs hastalıkları uzmanına yönlendirilirse, sonrasında yapılabilecekler için de o kadar geniş bir zaman kazanılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İZLERİN ÖTESİNDE

İZLERİN ÖTESİNDE YAŞAMAK

Bu kitabın başında, hayatın beklenmedik bir dönemeçte nasıl değişebileceğinden söz etmiştik.

Kimsenin çıkmayı planlamadığı bir dönemeçten... Yol bitmez ama artık seçtiğiniz yol değildir. Geri dönmenin kolay bir yolu yoktur. Önünüzde bir sonraki dönemece ne kadar kaldığını gösteren hiçbir işaret de yoktur. Geriye yalnızca yola devam etmek ve artık çevrenize bambaşka bir dikkatle bakmayı öğrenmek kalır.

Ankara'da Edip'in günü erken başlıyor. Yürüyüşünü yapıyor. İlacını alıyor. Haftanın birkaç akşamı korodaki yerini alıyor. Şef elini kaldırıyor. Salonu dolduran insanlar aynı anda nefes alıyor. O nefeslerden biri de Edip'in.

Konya’da Hasan’ın sabahları, gece boyu çalışan konsant-ratörün hafif uğultusuyla ağır ağır başlardı. Eşi hep yanı ba-şındaydı. Günlük ilaçlarını aldıktan sonra pencerenin önüne geçip otururdu. Artık gücü sınırlıydı; o da elinde kalan ener-jiyi, kıt kanaat geçinen birinin parasını harcarken gösterdiği özenle, yalnızca kendisi için gerçekten değerli olan şeylere saklardı.

İki farklı şehir. İki farklı hayat. Birbirine benzeyen ama aynı olmayan iki hastalık öyküsü. Ve her şeye rağmen, yaşa-ma sevincinden vazgeçmeyen iki insan. İşte izlerin ötesinde yaşamak tam da budur. İzlerin tamamen silinmesi değildir. Hastalığın ortadan kalkması değildir. Geçmişteki hâlinize yeniden dönebilmek de değildir. Bugün sahip olduğunuz be-denle, kendiniz olmaya devam edebilmektir.

Pulmoner fibrozis ciddi bir hastalıktır. Kendiliğinden dü-zelmez. Ama hastalığın seyrini değiştirebilecek pek çok şey vardır. İyi bir hekim takibi fayda sağlar. Tedavi fayda sağlar. Düzenli yürüyüş fayda sağlar. Ailenin desteği fayda sağlar. En önemlisi ise, hastalıkla yaşayan kişinin hayata tutunma iradesidir. Bunların hiçbirisi tek başına yeterli değildir. Ama bir araya geldiklerinde, insanın yaşamını üzerine yeniden kurabileceği sağlam bir zemin oluştururlar.

Bu iki yaşam öyküsünün derinlerinde sessizce ilerleyen bir unsur daha var: zaman.

Pulmoner fibrozis yıllarca hiçbir belirti vermeden ilerle-yebilir. Özellikle romatoid artrit gibi daha belirgin seyreden otoimmün hastalıkların gölgesinde kaldığında, eklemlerle akciğerler arasındaki ilişki kolaylıkla gözden kaçabilir. Oysa

hastalık ne kadar erken fark edilir, hasta ne kadar erken bir göğüs hastalıkları uzmanına yönlendirilirse, sonrasında yapılabilecekler için de o kadar geniş bir zaman kazanılır. Zamanında sorulan tek bir soru, çekilen bir tomografi, yapılan bir yönlendirme ya da dile getirilen küçük bir nefes değişikliği, yıllar sonra yaşanacakların seyrini değiştirebilir.

Akciğerleri unutmayın.

Belki de bu kitabın en yalın ama en önemli mesajı budur.

Edip ve Hasan, aynı yolda yürüyen başka insanların kendilerini yalnız hissetmemesi için hayatlarının kapılarını bize açtılar.

EDİP VE HASAN'DAN OKUYUCUYA

EDİP'İN MEKTUBU

Bu satırları okuyorsanız, belki de hiç duymayı beklemediğiniz bir tanıyla yeni tanıştınız. O anın nasıl bir duygu olduğunu az çok biliyorum. Bu yüzden size, aileme söylediğim şeyi söylemek istiyorum. Bana ulaşan herkese söylediğim gibi...

Hayata umutla bakın. Kendinizi karanlık düşüncelerin içine hapsedmeyin. Bunun sağlığınıza hiçbir faydası yok. Size yaşadığınızı hissettiren şeyleri bulun ve onlara sıkı sıkıya tutunun. Benim için bunlar yürümek, müzik ve sevdiklerimdi. Sizin için başka şeyler olabilir. Ne olursa olsun, onlardan vazgeçmeyin.

Kontrollerinizi de asla ihmal etmeyin. Benim en büyük şansım, hastalığım hiçbir belirti vermeden, kendimi tamamen iyi hissederken fark edilmiş olmasıydı. Bedeniniz size bir şey söylemeye çalışıyorsa, cevabını mutlaka doktorunuzdan alın. Erken davranmak, her zaman geç kalmaktan iyidir.

Olumlu düşünün.

Hayata bağlı kalın.

Yaşama sevincinizi hiç kaybetmeyin.

— Edip

HASAN'IN MEKTUBU

Bu tanıyı yeni aldıysanız, özellikle de genç yaştaysanız, size kendi yaşadıklarımın öğrendiğim birkaç şeyi söylemek isterim.

Öncelikle kendinize iyi bir doktor bulun. Sadece bilgisine güvendiğiniz bir hekim değil, ihtiyaç duyduğunuzda ulaşabileceğiniz bir hekim... Bunun ne kadar önemli olduğunu zamanla daha iyi anlayacaksınız.

Sabırlı olun.

Ve hastalığınızı kabullenin. Çünkü onu kabullenmeden onunla yaşamayı öğrenmek mümkün olmuyor. Er ya da geç hepimiz onunla yaşamayı öğrenmek zorundayız.

Yaşama sevincinizi de asla kaybetmeyin.

Benim en büyük gücüm eşim oldu. Hayatımın en büyük nimeti o. Bir kızım var. Evimi neşeye dolduran torunlarım var. Ben hayata onlar için tutunuyorum.

Sizin de mutlaka kendi sebepleriniz olacak.

Onlara sımsıkı sarılın.

Ve ne olursa olsun, kendinizden vazgeçmeyin.

— Hasan

TEŞEKKÜR

Hayatının kapılarını büyük bir içtenlik ve sabırla bize açan, öyküsünün her satırında sesi yankılanan Edip’e teşekkür ederiz.

Yaşadıklarını, hayatının her döneminde olduğu gibi aynı samimiyet ve dürüstlikle paylaşan Hasan’a teşekkür ederiz.

Her iki yolculuk boyunca onların yanından hiç ayrılmayan ailelerine; özellikle de yıllar boyunca sevgileri, emekleri ve sessiz güçleriyle bu iki hayatın en sağlam dayanağı olan eşlerine teşekkür ederiz.

Bu yolculuğun her aşamasında bilgi, özveri ve emekleriyle Edip’in ve Hasan’ın yaşamına dokunan tüm hekimlere teşekkür ederiz.

Ve son olarak...

Bu yolculuğun sonuna kadar bizimle yürüyen siz değerli okurumuza teşekkür ederiz.

Bir teşhis, hayatın sonu demek değildir. Bazen insanı, hiç beklemediği bir anda, hiç hesapta olmayan bir yola sürükler. Yolculuk yine devam eder; yalnızca artık hayal ettiğiniz güzergâhta ilerlemiyorsunuzdur.

Edip ve Hasan da yıllar arayla, farklı şehirlerde bu beklenmedik yola saptılar. Her biri, karşısına çıkan zorluğun üstesinden kendi bildiği gibi geldi. Edip, geri dönüşü olmayan bir hastalıkla yaşamanın gücünü müzikte, yürüyüşlerde ve korkunun hayatına hükmetmesine izin vermeyen sarsılmaz inadında buldu. Hasan ise ailesine, sabrına ve hayatının en büyük armağanı olarak gördüğü eşine tutundu.

Bu, pulmoner fibrozisle yaşayan fakat hastalığın kim olduklarını ve nasıl yaşayacaklarını belirlemesine izin vermeyen iki cesur adamın hikâyesi.

İzlerin Ötesinde, umudun ve vazgeçmemenin kitabı. Yaşadıklarını paylaşarak aynı hastalıkla mücadele eden insanlara yalnız olmadıklarını hatırlatmak ve onlara güç vermek isteyen iki insanın yolculuğu.

İki adam. İki ayrı şehir.
Yolları hiç kesişmedi. Ama ikisi de aynı teşhisle karşılaştı ve onu aynı kararlılıkla göğüsledi.

